

(Политика, 2.10.2010)

„Херојска“ борба против режима је била лабудова песма интелектуалаца као мисионара и просветитеља. Када је дошао пети октобар, они су поверовали да ће се вратити митски позлаћено предмилошевићевско доба. Сада су многи огорчени, из два разлога: онима старијима мањка ушушканост позног социјализма, онима млађима fine необавезујуће енџиовске тезге

Код нас се почетак века (нулте године, како их зову Енглези) преклопио са 5. октобром од кога се очекивало да промени све. А пре тога су протекле деведесете, када се много тога мењало, не само код нас. Наша изузетност је у томе што су се глобалне промене испреплетале са променом неколико државних оквира и режима. Од интелектуалних „елита“ (помало претенциозан назив) некад се очекивало (помало нереално) да разумеју шта се дешава и да се ангажују.

Утешно је да се улога интелектуалаца мењала посвуда, поготово у земљама транзиције. Погодило се да су се социјалистичке државе направиле у друштвима источне Европе у којима су и пре интелектуалци имали посебно, узвишено место. Наравно, и у неким западним земљама, посебно Француској, где су у време Драјфусове афере и измислили назив „интелектуалац“, њихова улога је била важна, али нигде као у социјализму.

Социјалистички режими су се много занимали за питања уметности, науке и културе. Не можемо ни замислити да британски Парламент критикује неке уметничке струје, што су често радили цекаови, нити да се Рузвелт меша у научне расправе као Стаљин. Држава је кажњавала (малобројне) отпаднике, иначе је засипала интелектуалце привилегијама. Ниједан западни песник није могао да сања да после две збирке поезије реши питање социјалне и пензионе заштите, а ако му се посрећи и стана. Што се статуса тиче, прочитајте о разочарању Бродског положајем песника у Америци.

Опсесија комуниста просвећивањем народа створила је мрежу културних установа које су омогућиле велико тржиште за предаваче, песничке и књижевне вечери, рецитале, фестивале и све могуће интелектуалне тезге. А тек тиражи! Данојлићев самоуки Доброслав продао је 20.000 својих књига поезије широм Југославије. Белетристика се продавала у стотинама хиљада примерака, популарнија публицистика у десетинама хиљада. Књижевни часописи су имали тираж данашњих дневних новина. Живело се од приказа у теоријским часописима. Онда је публика нестала, као диносауруси, нагло и донекле мистериозно. Као и диносауруси, читаоци су почели да нестају глобално, више у бившим земљама социјализма, још више у земљама бивше СФРЈ. Опадање публике далеко је већих сразмера од смањења тржишта или стандарда, који нису опали стотинама пута.

За интелектуалце су остале две могућности за преживљавање. Политички ангажман на страни режима је имао својих мана. Осим моралних дилема, проблем је био у томе што је режим мењао смер, од ватреног национализма до первертираног јуловског интернационализма и натраг, па су многи интелектуалци отпадали успут, ако би се занели једном причом.

На другој страни, интелектуалци су се могли ангажовати у борби против режима коју су финансирани разни странци. Срећом, један од највећих финансијера је био Пештанац, који је имао тај средњоисточноевропски респект за интелектуалце.

Ти странци су полазили од претпоставке да су Срби читали погрешне књиге и слушали погрешне интелектуалце, па да их треба преобразити добрим примерима. Проблем са НГО и ГОНГО (Governmentally organized NGO –невладине организације које финансира туђа влада) делатностима био је у томе што се предност давала инстант резултатима: офрље сакупљеном зборнику, округлом столу, декларацији... Речју, перформансима (ex, та постмодерна), а не дуготрајном истраживању. Тако је, парадоксално, у Србији изашло свега неколико озбиљних синтеза и монографија о деведесетим, у време када је Србија била глобални академски хит. Аутор ових редова се напутовао и науживао од Јапана до Шведске у племенитим напорима за помирење и љубав у балканским историографијама и уџбеницима (уџбеник није написао).

„Херојска“ борба против режима је била лабудова песма интелектуалаца као мисионара и просветитеља. Када је дошао пети октобар, они су поверовали да ће се вратити митски позлаћено предмилошевићевско доба. Сада су многи огорчени, из два разлога: онима старијима мањка ушушканост позног социјализма, онима млађима fine необавезујуће енџиовске тезге. Неколико стотина долара од грантића и стипендијица је

деведесетих било много више од плате. После 2000. године странци нису могли да прате пораст плата.

Иначе, интелектуалцима нигде није лако у ово нулто време, а у Србији им је мало теже. Нестала је не само читалачка, већ и биоскопска, па чак и публика за скоро све гране музике (сем фолка).

Као и свугде у свету, угрожена је финансијска самосталност, а тиме и интегритет, свих врста стваралаца. На Западу интелектуалци преживљавају углавном радећи у све сиромашнијем архипелагу огромне универзитетске мреже, и помоћу мање-више независних фондова који се пуне паметном пореском политиком. Код нас скоро да не постоје задужбине и пореске олакшице за културу (а порез ионако нико не плаћа), па се ствараоци окрећу држави. Држава више нема неки идеолошки програм, али министри воле да стварају, певају, свирају, мека су срца према партијским и чаршијским пријатељима. Независне комисије понекад нико не брнује, а понекад и саме подлежу притиску. Тако долази до необичне алокације средстава. Рецимо, буџет који би покрио све друге филмове снимљене у неколико година потрошен је на филм у коме су српски војници из Првог светског рата похотљиви инвалиди и лопови, а официри лудаци (занимљиво, похотљиви инвалиди се јављају у још једном, не баш јефтином филму о истом рату). А још их нико није гледао, ни овде ни у свету, нити су добили нарочите награде.

Неки сматрају да је решење у бучној критици и самокритици неправилних идеја и људи и у финансирању „поштене интелигенције“ (видети конкурс за откуп књига Народне библиотеке). Ја сам за мање бучна и одрживија решења као што су паметна пореска политика и строга независност и висока стручност тела која деле новац.

И наравно, инфраструктура. Важније је да сваки градић има концертни клавир и достојну салу за приредбе, него да се праве прескупи перформанси за неколико стотина престоничких познаника.